

1. UVOD

*Doći će dan kada zemlje neće moći
cijeniti prema njihovoj vojnoj ili ekonomskoj moći,
niti prema blještavilu njihovih glavnih gradova i javnih zgrada,
nego prema blagostanju njihovih naroda;
prema nivou na kojem je zdravstvo, prehrana, obrazovanje;
prema njihovim šansama da dobiju zaslužene nagrade za svoj trud;
prema mogućnosti da učestvuju u donošenju odluka koje se tiču njihovog života;
prema poštovanju iskazanom za njihove građanske i političke slobode;
prema pomoći koji pružaju onima koji su ugroženi i u nepovoljnom položaju;
i prema nivou zaštite koja je osigurana za fizički i psihički razvoj njihove djece.*

UNICEF, Razvoj nacija, 2000.

Govoriti o reformi sistema osnovnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini je kompleksan i težak zadatak. Napisati naučni rad fokusirajući se na probleme te reforme, zasnovati ga na činjenicama, identifikovati ključna problematična područja, predstavlja izazov imajući u vidu da do danas nijedno jedno naučno djelo nije objavljeno a da se eksplicitno bavilo ovim područjem na osnovu provedenog istraživanja o reformi osnovnog obrazovanja.

Za svaku državu, u svakom vremenskom okviru i razdoblju razvoja civilizacije obrazovanje predstavlja jedno od najvažnijih pitanja u funkcionisanju države. Još u vrijeme antičkih kultura obrazovanju se poklanjala izuzetna pažnja. U vezi s tim poznata je Platonova opservacija o tome da će Atinjani imati lošu obuču ukoliko imaju loše učitelje, ali da Atine neće biti ukoliko bude imala loše učitelje. Iznenaduje stoga činjenica koliko se danas malo pažnje poklanja suštinskim problemima u obrazovanju u Bosni i Hercegovini, a to je, koliko današnje obrazovanje na svim nivoima pa i osnovno, odgovara stvarnom stanju u okruženju i potrebama mladog čovjeka i koliko ga škola priprema za samosvjestan, ispunjen život.

Reformom obrazovanja, pa i osnovnog, uglavnom se fokusirala na bavljenjem pitanjima uključivanja djece povratnika u škole, uključivanjem marginalizovanih grupa i socijalno isključenih u nastavni proces. Šta taj proces, škola i nastava zaista nude mladom čovjeku, nije predstavljalo ni fokus niti temu reforme. Vjerovatno za to nije ni bilo vremena ni mjesta jer se sva neriješena pitanja Bosne i Hercegovine, odnosi između tri konstitutivna naroda, njihovo pozicioniranje u entitetima, neriješena pitanja koja bi trebala biti riješena ustavnim reformom, reflektuju i na područje obrazovanja i nastave.

Tijela koja se bave suštinom nastavnih planova i programa uglavnom se dotiču pitanja jezika, uvredljivih sadržaja, historijskih datuma, ličnosti i njihove pripadnosti ovom ili onom narodu.

Napredak nauke i tehnologije omogućio je i djeci i njihovim roditeljima da i bez upliva nastavnog procesa djeca postanu informatički pismena, i da znaju pronaći informacije koje su im potrebne. Ali korištenje računara, interneta, te znanje engleskog jezika ne obezbjeđuju sve vještine potrebne čovjeku za život u savremenom svijetu. Budućnost razvoja Bosne i Hercegovine, i Republike Srpske, treba da se temelji na zadovoljnom, zaposlenom, kreativnom mladom čovjeku koji će biti angažovan pojedinac u zajednici, kvalifikovan radnik profesionalac, i koristan član društva. Osnovna škola, dakle, treba da, prema dr Suziću, obezbijedi razvoj “kognitivnih, emocionalnih, socijalnih i radno–akcionih kompetencija” kod mlade osobe.¹ Ovakav razvoj možemo očekivati od sistema obrazovanja koji je reformisan ne samo površinski nego suštinski, od nastavnih planova i programa, sadržaja i izgleda udžbenika, povezanosti škole i zajednice, izgleda škola i učionica, opremljenosti škola, upravljanja školama, obrazovanja nastavničkog kadra i slično.

Ovo svakako nije lako postići. Reforma nije jedna akcija u vremenu, to je proces koji se neprekidno nastavlja stalnim poboljšanjima. Da bi bila zadovoljavajuća, treba da postoje jasno određeni indikatori uspjeha i dostignuća u određenom vremenskom periodu. Ti mjerljivi indikatori u isto vrijeme treba da pokažu kuda i kako dalje. Bez uključivanja čitave zajednice (učenika, roditelja, nastavnika, lokalnih zajednica i relevantnih vlada) u kreiranje i provođenje promjena neće ih biti moguće ostvarivati. Rezultat neangažovanja svih relevantnih aktera (i pojedinaca i institucija) biće apatičan pojedinac, neprofesionalan na svom radnome mjestu i samo sebi i „svome“ okrenut mladi čovjek koji smatra da će za zajednicu u kojoj živi brinuti neko drugi. Takav rezultat niko ne želi, bar deklarativno, tako da se i reformi obrazovanja mora posvetiti više pažnje, energije, ali i materijalnih sredstava.

¹ Dr Nenad Suzić, Sociologija obrazovanja, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva RS, Srpsko Sarajevo, 2001, str. 302-303.

2. METODOLOGIJA RADA

2.1. Područje, problem i predmet naučnoistraživačkog rada

Osnovno pitanje na početku svakog naučnoistraživačkog angažmana je definisati područje rada, predmet istraživanja te problem istraživanja. Ovaj rad bavi se pitanjima iz oblasti društvenih nauka – iz obrazovanja, a područje rada predstavlja menadžment u obrazovanju.

Problem koji se tretira u ovom radu je reforma osnovnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini, a samim tim i u Republici Srpskoj. Problem predstavlja veoma širok spektar kontinuiranih i povezanih aktivnosti, jer reforma nije „ad hoc“ aktivnost nego je proces koji se nastavlja i za koji se ne može postaviti tačan datum kada možemo reći reforma je završena. Obrazovanje na svim nivoima, osnovno, srednjoškolsko i visokoškolsko, predstavlja krutu strukturu koja teško prolazi i prihvata promjene i reformske procese. Osnovno obrazovanje kao takvo možda predstavlja i najrigidniju strukturu u sistemu obrazovanja. Dovoljno je reći da se organizacija nastavnog rada, čas u trajanju četrdeset pet minuta, dva polugodišta s praznicima između, zadržao još od 1648. godine kada ga je u praksu uveo poznati češki pedagog Jan Amos Komenski.

Predmet rada je definisan u okviru teme „Problemi reforme osnovnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini“, što ukazuje da su problemi reforme i predmet ovog rada. U ovoj oblasti ih je mnoštvo, od zakonske regulative, preko materijalnog položaja i učenika i prosvjetnih radnika, do broja učenika u osnovnim školama. Zbog toga je bilo potrebno izvršiti kategorizaciju problema prema sličnosti i međusobnoj povezanosti.

2.2. Ciljevi i zadaci istraživanja

Namjera svakog naučnoistraživačkog rada je produbiti saznanja iz predmeta rada, analizirati problem i eventualno ponuditi rješenja, te na taj način doprinijeti unapređenju teorije i prakse područja rada. Cilj je uvijek utvrditi određene naučno zasnovane činjenice do kojih se dolazi primjenom naučnih metoda da bi se na osnovu tih činjenica razvile

zakonitosti, zakoni i teorije koje verifikovane teorijom i praksom postaju nova saznanja iz područja koje se istražuje.

Cilj ovog naučnoistraživačkog rada je doći do saznanja koja će unaprijediti teorijsku osnovu na kojoj se zasniva proces reforme osnovnog obrazovanja i na onovu tih saznanja predložiti praktična rješenja koja će biti moguće primijeniti u vaspitno-obrazovnoj praksi na nivou osnovne škole u Bosni i Hercegovini i Republici Srpskoj.

Ovako definisan cilj će se ostvarit ukoliko se ostvare zadaci proučavanja teme:

- analiza razvoja osnovnog školstva u Bosni i Hercegovini,
- analiza zakonske osnove funkcionisanja i organizacije osnovnog školstva i Strategije reforme u Bosni i Hercegovini,
- kategorizacija problema reforme osnovnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini koja će ukazati na moguća rješenja koja bi dovela do poboljšanja i ubrzavanja procesa reforme.

2.3. Utvrđivanje hipoteze

Naučna hipoteza je bitan element u procesu formiranja naučnog saznanja. Utvrđivanje naučne hipoteze predstavlja logički misaoni korak koji se utvrđuje nakon određivanja problema, predmeta, ciljeva i zadataka naučnoistraživačkog rada.

Hipoteze su misaone pretpostavke u obliku pojmova i stavova o mogućim činjenicama budućeg saznanja, o još neotkrivenim svojstvima, tj. o njihovom postojanju, odnosima, uslovima nastanka, promjene ili razvoja.² Hipoteza predstavlja osnovni teorijsko-misaoni korak od stare ka novoj spoznaji i predstavlja glavnu i vodeću ideju u naučnoistraživačkom radu.

Hipoteza se postavlja kada postoje naučno neobjašnjene ili nedovoljno objašnjene pojave; kada se susrećemo s novim i nepoznatim činjenicama, kada postoji protivrječnost između starih spoznaja i novootkrivenih pojava, i kada je potrebno teorijski i praktično provjeriti ranije teorije i zakone.

² Dr Milorad Zakić, Metodologija naučnoistraživačkog rada, Centar za izdavačku djelatnost Pravni fakultet, Banjaluka, 2000., str. 54.

Osnovne karakteristike naučno valjane hipoteze su da je relevantna, provjerljiva, plodna (da objašnjava što više pojmova), da je jednostavna i saglasna sa već provjerenim hipotezama.

Hipoteze su izražene putem jezičkog oblika odnosno iskaza koji mora da bude u skladu s pravilima jezika na kome je izražen, jasan i nedvosmislen, detaljno obrazložen, da pruža potrebne informacije i omogućava da se odgovori na problem i ponudi njegovo rješenje

Uzimajući u obzir navedene definicije, značaj i karakteristike hipoteze, glavna hipoteza za ovo naučno istraživanje glasi:

Očekuje se da kategorizacija problema reforme osnovnog obrazovanja prema prirodi i njihovoj povezanosti omogući jednostavniji pristup u njihovom rješavanju na teorijskom, kao i prijedloge rješenja na praktičnom nivou.

Pored glavne hipoteze, ovo naučno istraživanje biće zasnovano i na više pomoćnih hipoteza koje će se odnosi na svaku od identifikovanih kategorija problema u provođenju reforme osnovnog obrazovanja.

2.4. Naučnoistraživačke metode

Naći pravi put kojim treba poći da bi se istražila problematika reforme osnovnog obrazovanja znači primijeniti adekvatnu naučnoistraživačku metodu koja će omogućiti prikupljanje i analiziranje dovoljnog broja činjenica neophodnih za izvođenje zaključaka koji mogu pomoći u određivanju pravaca djelovanja za prevazilaženje problema.

Metoda predstavlja postupak koji se primjenjuje da bi se došlo do određenog saznanja, odnosno da bi se otkrila istina. Taj postupak mora biti sistematski i planski primjenjivan da bi se postigao cilj. Iz mnoštva informacija koje postoje a vezane su za reformu osnovnog obrazovanja te uzimajući u obziri različite aktivnosti koje se ponekad čine neplanskim, teško je bilo primjenom određene metode saznati i analizirati činjenice koje doprinose novom naučnom saznanju u oblasti obrazovanja. Zbog toga se ovdje

primjenjuju osnovne naučnoistraživačke metode kombinujući ih u svrhu primjene koja daje konačne rezultate.

Tokom naučnog istraživanja provedenog u procesu nastajanja ovog rada korištene su naučnoistraživačke metode: indukcija, dedukcija, analiza, sinteza i istorijska metoda. Uz primjenu odgovarajućih tehnika, metode su najčešće su kombinovane da bi se došlo do činjenica koje su temelji utvrđivanja određenih zakonitosti i zakona na osnovu kojih su izvedeni zaključci i ponuđena moguća rješenja.

Indukcija (lat. inducio) predstavlja metodu kojom otkrivajući pojedinačne osobine predmeta saznajemo predmet u cjelini. Tokom istraživanja problema reforme osnovnog obrazovanja korištena je prilikom sagledavanja različitih pojedinačnih problema koji su pomogli rasvjetljavju problema cjelokupne reforme. U vezi s tim saznanja o problemima vezanim za odgovorno rukovođenje osnovnom školom pomažu pri sagledavanju problema školstva u cjelini.

Dedukcija (lat. deducio) je metoda koja se koristi da bismo iz opšteg saznanja izvodili pojedinačna. Tokom ovog istraživanja korištena je da bi se saznali uticaji reforme obrazovanja na različite segmente organizovanja života i rada u školi. Tako je recimo dedukcija korištena prilikom analize problema odnosa zajednice i škole kroz reformu i kako oni utiču na organizovanje nastavnih i vannastavnih aktivnosti u školi.

Analiza predstavlja jednu od naprimjenjivanih metoda i predstavlja rastavljanje cjeline na njene sastavne dijelove, pri čemu se ne otkriva samo struktura nego i odnosi unutar cjeline. U ovom radu analiza je primijenjena prilikom određivanja područja reforme osnovnog obrazovanja i problema u okviru područja.

Sinteza je suprotna analizi jer se njome iz dijelova stvara cjelina. Sintezom se u ovom radu razmatralo pitanje finansiranja školstva gdje se razmatranjem učešća pojedinačnih subjekata došlo do cjelovite finansijske konstrukcije osnovnog obrazovanja i problema koji su s tim u vezi.

Istorijska metoda je korištena uz tehniku istorijske analize da bi se predočili podaci o razvoju osnovnog školstva u Bosni i Hercegovini kroz istoriju, s ciljem da se rasvijetle korijeni nekih od problema koji predstavljaju kamen spoticanja i u provođenju postojeće reforme obrazovanja.

2.5. Izvori saznanja

Izvori saznanja korišteni za izradu ovog rada su mnogobrojni i po svom sadržaju su saglasni s temom rada. Primarni izvori su bili najrazličitiji dokumenti iz arhiva prosvjetnih ustanova i Arhiva Republike Srpske, te različite publikacije, monografije, naučne knjige, zbornici i časopisi. Osim toga korišteni su i podaci različitih institucija u Bosni i Hercegovini, normativni akti, međunarodne povelje i sporazumi. Konačno, izvor saznanja je bilo i samo iskustvo autorice tokom angažmana u osnovnoj školi te u međunarodnoj organizaciji (Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju, OEBS) koja je u Bosni i Hercegovini uključena u provođenje reforme obrazovnog sistema.